Тэкст

§ 2. Тэкст і яго асноўныя прыметы. Падтэмы тэксту. Ключавыя (апорныя) словы і сказы ў тэксце

Успамінаем і паўтараем

7. Дапоўніце выказванні.

... — гэта выказванне, у якім сказы звязаны па сэнсе і граматычна.

Сказы ў тэксце аб'яднаны тэмай і асноўнай думкай.

... — гэта тое, пра што гаворыцца ў тэксце.

... — гэта тое галоўнае, што выказаў аўтар у тэксце. Яна перадае адносіны аўтара да напісанага, яго ацэнку падзей ці з'яў.

Да тэксту можна падабраць ... . У ім могуць быць выказаны як тэма тэксту, так і яго асноўная думка.

Раскажыце, што вы ведаеце пра тэкст. Чым ён адрозніваецца ад асобных сказаў?

8. Вызначце, якія з загалоўкаў перадаюць тэму, а якія — асноўную думку. Абгрунтуйце сваё меркаванне.

«Летні дзень», «Дары лесу», «Слаўны сын з Полацка», «Шчодрыя дары лесу», «Летні дзень год корміць», «Падарожжа па родным краі», «Ніколі не забудзем!», «Родная зямля», «Любіць і шанаваць родную зямлю».

9. Разгледзьце схемы спосабаў сувязі сказаў у тэксце. Якая схема адпавядае паслядоўнаму спосабу, а якая — паралельнаму? Раскажыце, як звязваюцца сказы ў тэксце пры паслядоўнай сувязі, паралельнай сувязі.

1) 1 → 2 → 3 → 4

Праваўладальнік Акадэмія адукацыі

2)

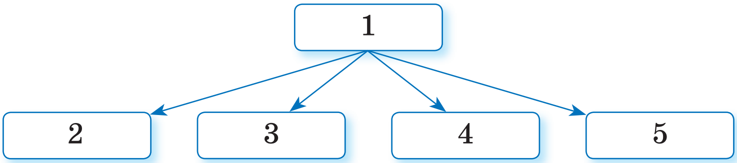

Праілюструйце кожны спосаб сувязі ўласнымі прыкладамі.

10. Ці можна назваць прыведзенае выказванне тэкстам? Чаму? Спішыце, правільна афармляючы пачатак і канец кожнага сказа.

Увосень на пустцы побач са школай дзеці пасадзілі каштаны саджанцы былі маладыя і тонкія, таму ўсю зіму дзеці перажывалі, ці не змерзнуць яны, ці прымуцца і вясной на ўсіх шасці дрэўцах з'явіліся вялікія, радасна-зялёныя лісточкі каштаны прыняліся былая пустка стала вельмі ўтульным і вясёлым месцам *(Паводле Г. Пшонік)*.

Як вы разумееце сэнс слова *пустка (на пустцы)*? Ад якога слова яно ўтворана?

Назавіце прыметы тэксту і дайце ім характарыстыку (пры неабходнасці карыстайцеся табліцай).

Асноўныя прыметы тэксту	**Характарыстыка прымет тэксту**
Тэматычнае адзінства	Усе сказы і часткі тэксту раскрываюць яго тэму і асноўную думку
Паслядоўнасць	У тэксце думка развіваецца паслядоўна, кожны новы сказ дапаўняе і працягвае змест тэксту, дае новую інфармацыю для разгортвання думкі
Звязнасць	Сказы ў тэксце звязаны паміж сабой з дапамогай паслядоўнага ці паралельнага спосабу сувязі. Пры паслядоўным спосабе думка перадаецца паслядоўна, кожны наступны сказ звязаны з папярэднім, раскрывае і дапаўняе яго; пры паралельным спосабе ўсе сказы раскрываюць і дапаўняюць змест першага сказа
Разгорнутасць	Наяўнасць у тэксце некалькіх падтэм, з дапамогай якіх раскрываецца (разгортваецца) тэма
Завершанасць	Тэкст лічыцца завершаным, калі ў ім цалкам раскрыта тэма (з пазіцыі аўтара)

11. Прачытайце загаловак тэксту. Ці можна па ім вызначыць тэму тэксту? Як вы думаеце, пра што можа быць тэкст?

Не чытаючы, прагледзьце тэкст і паспрабуйце па выдзеленых словах і сказах здагадацца, што гаворыцца ў тэксце пра кацяня і Тузіка.

Кацяня і Тузік

Па цёмнай дарозе ў халоднае дажджлівае надвор'е ішло **маленькае кацяня**[с]**. Было** яму так **холадна і страшна**, што слёзы самі каціліся з вочак. **Кацяня завярнула ў** першы **двор** вёскі і **вырашыла** тут **заначаваць. Аблюбавала для начлегу пустую сабачую будку.** Так прайшла ноч.

Уранку, як толькі ўзышло сонейка, настрой кацяняці палепшыўся. Яно ўжо хацела парадавацца новаму дню, але тут **з'явіўся Тузік.** Ён адразу **накінуўся на няпрошанага госця.** Падняўся такі піск і вэрхал, што з хаты **выбеглі гаспадары.** І што яны ўбачылі? Тузік круціўся вакол сябе, каб схапіць зубамі кацяня, якое ўчапілася за яго хвост і матлялася на ім, нібы шарык.

Дзядуля з цяжкасцю **разняў** забіяк. Пакрыўджаны сабака забіўся ў будку, а **бабуля забрала кацяня ў хату. Гаспадары накармілі і напаілі яго,** пасадзілі на печ пагрэцца. Ад удзячнасці кацяня завуркатала.

Так і засталося яно жыць[ф] **у бабулі з дзядулем.** Праз некаторы час **кацяня і Тузік пасябравалі.** Нават елі з адной міскі *(Паводле Г. Нічыпаровіч)*.

Прачытайце тэкст, вылучаючы голасам выдзеленыя словы. Ці адпавядае змест тэксту вашым меркаванням пра яго? Як вы думаеце, чаму так адбылося?

Разгледзьце схему раскрыцця тэмы і асноўнай думкі тэксту.

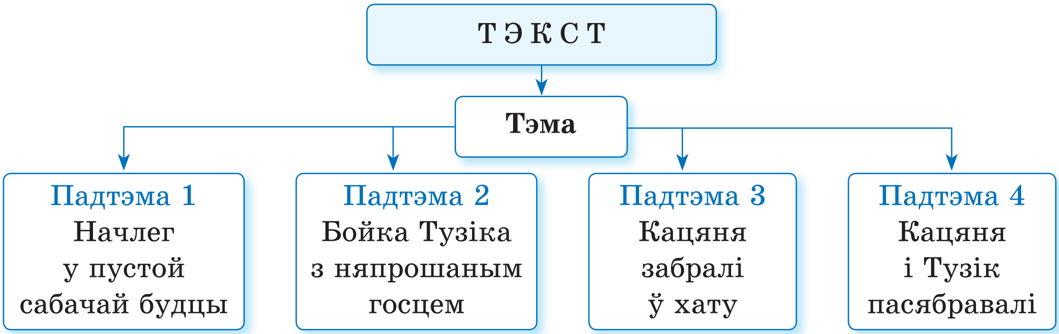

Праваўладальнік Акадэмія адукацыі

Раскажыце, колькі падтэм выкарыстаў аўтар для таго, каб раскрыць тэму. Ці супадаюць яны з абзацамі?

Назавіце апорныя (ключавыя) словы і сказы ў кожнай падтэме. Ці дапамагаюць яны зразумець сэнс тэксту?

> **!** **Апорныя (ключавыя) словы і выразы** — словы, якія перадаюць асноўную інфармацыю тэксту. Гэта могуць быць асобныя словы, спалучэнні слоў і нават цэлыя сказы.

12. Запішыце сказы ў такой паслядоўнасці, каб атрымаўся тэкст. Устаўце прапушчаныя літары, раскрыйце дужкі. Дайце тэксту загаловак.

1. Зімой, калі за *(?)*окнамі лютуе м..роз. 2. Родная з..мля прыгожа.. *(у/ў)* кожную пару года. 3. Летам, калі нізка над з..млёй, шчабечучы, носяцца ластаўкі, а на палянках густа чырванею*(т/ць)* буйны́я і спелыя суніцы. 4. В..сной, калі стройныя таполі н..смела выпускаю*(т/ць)* клейкія і пахучыя з..лёныя лісточкі. 5. Адна пара́ года змяняе другую, але кожная з іх па-свойму адметная, н..паўторная і прыгожая. 6. Прыгожая наша з..мля і ў*(?)*осень, калі ў кронах б..роз з*(?)*яўляюцца першыя з..латыя лісточкі *(Паводле Я. Галубовіча)*.

Падкрэсліце апорныя (ключавыя) словы, спалучэнні слоў або сказы.

§ 3. Паглыбленне паняцця пра апавяданне, апісанне і разважанне

13. Вызначце, які з тэкстаў з'яўляецца апавяданнем, які — апісаннем, а які — разважаннем. Сваё меркаванне абгрунтуйце.

І. Аднаго разу малы Францішак надумаў зрабіць сабе пячатку. Акуратна вы́разаў на дошчачцы літары, а пасля ўзяў з печы са́жу*, змяшаў са шмальцам* і густа намазаў пячатку. А потым прыклаў яе да тонкага беласнежнага абруса, што ляжаў на стале.

Які жах! Замест прыгожых літар стаялі нейкія незразумелыя знакі. Каб схаваць надпіс, Францішак хуценька перавярнуў абрус. І — о цуд! Пасярод стала́ цяпер зграбна красавалася па-стараславянску выпісанае — слова СКОРИНА *(Паводле А. Клышкі)*.